॥ २२ ॥ इत्याश्वमधिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अध्यायद्वयेनज्ञानोपायान्धर्मान्विवक्षुरज्ञानांकालचक्राधीनत्वंदर्शयति बुद्धीत्यादिना अत्रनूतनत्वपुराणत्वादिवदतीतत्वानागतत्वादिरपिद्रव्यस्यैवधर्मइत्यतीतानागतादिव्यवहारंहेतुर्द्रव्यमेवनतुकालोनामषष्ठःपदार्थस्तदर्थमेष्टव्यइतिमन्वानोदेहरूपंद्रव्यमेवकालचक्रत्वेनवर्णयति बुद्धिसारमित्यादिविशेषणयुक्तंकालचक्रंप्रवर्त्ततइतिनवमेनान्वयः बुद्धिरेवसारउपादेयांशोयस्मिन् मनस्तंभंमनसास्तंभेनेवधृतं महाभूतपरिस्कंधंपंचभूतसमूहात्मकं स्कंधःस्यान्नृपतौवंशेसांपरायसमूहयोरितिमेदिनी निवेशपरिवेशनंस्त्रयेवयत्रनेमिवदावरणभूता ॥ १ ॥ संभवउत्पत्तिस्थानं देशकालाभ्यांविचरतितथा श्रमःखेदःव्यायामस्तद्धेतुर्गमनादिः ॥ २ ॥ परिक्षेपश्चालकः परिमंडलं परिवेषः अंतसंश्लेषः संधिः अवकीलकाःअंतःप्रविष्टाःशंकवः ॥ ३ ॥ छायातपौमेघसंतापौविलेखावुत्खातारौयत्रततूछायातपविलेखं निमेषमात्रेणउन्मेषमात्रेणचविद्धलंव्याकुलंघोरंबीभत्संमोहजलंअश्रु शोकव्याप्तमित्यर्थः

तस्माज्ज्ञानेनशुद्धेनप्रशांतात्माजितेंद्रियः ॥ निर्ममोनिरहंकारोमुच्यतेसर्वपाप्मभिः ॥ २२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआश्वमेधिकेपर्वणिअनुगीतापर्वणिगुरुशिष्यसंवादेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ब्रह्मोवाच बुद्धिसारंमनस्तंभमिंद्रियग्रामबंधनं ॥ महाभूतपरिस्कंधंनिवेशपरिवेशनं ॥ १ ॥ जराशोकसमाविष्टंव्याधिव्यसनसंभवं ॥ देशकालविचारीदंश्रमव्यायामनिःस्वनं ॥ २ ॥ अहोरात्रपरिक्षेपंशीतोष्णपरिमंडलं ॥ सुखदुःखांतसंश्लेषंक्षुत्पिपासावकीलकं ॥ ३ ॥ छायातपविलेखंचनिमेषोन्मेषविद्धलं ॥ घोरमोहजलाकीर्णंवर्त्तमानमचेतनं ॥ ४ ॥ मासार्धमासगणितंविषमंलोकसंचरं ॥ तमोनियमपंकंचरजोवेगप्रवर्त्तकं ॥ ५ ॥ महाहंकारदीप्तंचगुणसंजातवर्त्तनं ॥ अरतिग्रहणानीकंशोकसंहारवर्त्तनं ॥ ६ ॥ क्रियाकारणसंयुक्तंरागविस्तारमायतं ॥ लोभेप्सापरिविक्षोभंविचित्राज्ञानसंभवं ॥ ७ ॥ भयमोहपरीवारंभूतसंमोहकारकं ॥ आनंदप्रीतिचारंचकामक्रोधपरिग्रहं ॥ ८ ॥ महदादिविशेषांतमसक्तंप्रभवाव्ययं ॥ मनोजवंमनःकांतंकालचक्रंप्रवर्त्तते ॥ ९ ॥ एतद्द्वंद्वसमायुक्तंकालचक्रमचेतनं ॥ विसृजेत्संक्षिपेच्चापिबोधयेत्सामरंजगत् ॥ १० ॥

वर्त्तमानंसदागति अचेतनंजडं ॥ ४ ॥ मासादिनाकालेनपरिमितं विषमंकदाचिन्मनुष्याकारंकदाचित्पश्वाकारंकदाचिदन्याकारमिति लोकेषुऊर्ध्वमध्याधोगतेषुसंचरःसंचरणंयस्य तमोनियमपंकं तमोगुणेनयोनियमःकर्मज्ञानयोर्निरोधःसएवपंकवन्मालिन्याख्यपापहेतुर्यस्मिन् रजोवेगप्रवर्त्तकंतमःसत्वसंमिश्रस्यरजसोवेगःविहितनिषिद्धकर्मसुप्रवर्त्तकोयत्र ॥ ५ ॥ अहंकारोदर्पः सत्वाहंकारेतिपाठेबुद्ध्यहंकाराभ्यांचेतितमित्यर्थः गुणैःसत्वादिभिःसंजातंवर्त्तनमवस्थानंयस्य पाठांतरेमंडलंसंघातः अरतयःइष्टालाभजाःपरितापाःतान्येवग्रहणानीकानिबंधपट्टिकासमूहोयत्र शोकःसंहारोमृत्युदुःखंताभ्यामेववर्त्तनंजीवनंयस्य ॥ ६ ॥ लोभःइप्सातृष्णातेएवपरिविक्षोभोनिम्नोन्नतदेशस्थानीयश्चक्रस्यास्फालनहेतुर्यत्र विचित्रंत्रिगुणात्मकत्वात्तच्चतदज्ञानंमायाततःसंभवउत्पत्तिर्यस्य ॥ ७ ॥ आनंदप्रीतिचारंबाह्यसुखासक्त्याचरतीतितथा ॥ ८ ॥ विशेषाःस्थूलपिंडादयः असक्तंक्वचिदपिक्षणमनिरुद्धं प्रभवतिसंसरत्यनेनतत्प्रभवंतच्चतदव्ययंचेति अव्ययंसंसारकारणमित्यर्थः ॥ ९ ॥ द्वंद्वानिमानापमानादीनितन्मयंदेहेंद्रियादिसंघातचक्रंरजस्तमःसत्वप्रधानंसत्सृष्टिसंहारतत्त्वज्ञानानांहेतुर्भवति ॥ १० ॥

Digitized by Google